

tiation bans cassation court decisions on direct and indirect and proved that restrictions on the right of cassation appeal by placing indirect restrictions is consistent with generally accepted standards and practice of the European Court of Human Rights. The article justifies the directions of the practical application of the rules, which include the right to appeal and the right to appeal against the judgment in the manner prescribed by the CPC.

Key words: subject of appeal, appellate review, appeal against, indirect ban on appeal.

Отримано 21.11.2013

УДК 343.9.018

О. М. ЖУК

Олена Миколаївна Жук, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ТА ПОРЯДОК ЗВІЛЬНЕННЯ ЖІНОК З УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Ресоціалізація жінок, які відбувають покарання в пенітенціарних установах мінімального та середнього рівнів безпеки, являють собою систему послідовних етапів, що позитивно впливають на процес виправлення та ресоціалізації жінок у місцях позбавлення волі. Підготовка до звільнення є одним із етапів ресоціалізації, де статтями 156, 157 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачено, що не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку покарання адміністрація установи виконання покарань через територіальні органи внутрішніх справ і центри зайнятості населення вживає заходів до трудового і побутового влаштування засудженого за обраним ним місцем проживання, для чого в установах виконання покарань організуються курси підготовки засуджених до звільнення. Інваліди першої та другої груп, а також чоловіки віком понад шістьдесят років і жінки – понад п'ятдесят п'ять років, у разі потреби, за їхньою згодою, направляються у будинки інвалідів і престарілих. Особи, які звільненні від відбування покарання, забезпечуються безплатним проїздом до місця проживання або роботи в межах України¹.

Підготовка до звільнення жінок повинна починатися з першого дня перебування засудженої в УВП і не повинна закінчуватися до звільнення засудженої з місць позбавлення волі. У багатьох державах світу створені постійні служби соціальної адаптації засуджених, які надають допомогу пенітенціарним установам у збереженні сімейних соціальних зв'язків жінок, які відбувають покарання, при підготовці до звільнення підбирають житло та роботу. Відомо, що ст. 64 Мінімальних стандартних правил поведінки з ув'язненими свідчить: «Обов'язок суспільства не закінчується в момент звільнення ув'язненого. Повинні бути державні або приватні організації, здатні створити звільненому з місць позбавлення волі, умови для його соціальної реабілітації»².

Організація та використання праці засуджених в установах виконання покарань створює умови для позитивного вирішення питань трудового та побутового влаштування осіб, які відбули покарання і звільнилися на волю

Як вважає А. І. Зубков, «питання трудового та побутового влаштування звільнених на волю і раніше вирішались з великими потугами»³. Однак у сучасних умовах для багатьох звільнених на волю проблема їхнього працевлаштування та забезпеченості житлом практично є нерозв'язаною. На думку працівників служби зайнятості населення, на працевлаштування після звільнення з місць позбавлення волі можуть розраховувати тільки особи, які мають високу кваліфікацію та великий трудовий стаж безперервної роботи за фахом.

Так О. М. Бандурка, В. М. Трубніков, А. О. Яровий вважають що, необхідне «створення позитивного середовища для житлового, побутового та трудового влаштування, де засудженим на волі повинна бути надана необхідна соціальна, психологічна, медична та трудова допомога»⁴.

На думку В. М. Трубнікова, під соціальною адаптацією розуміється «безперервна взаємодія змінюваної людини із середовищем, яке змінюється, що потребує від особи все більше складної і гнучкої реакції пристосування до нового середовища, до нових соціальних очікувань»⁵.

Як вважає О. В. Філімонов, «посткримінальний контроль є різновидом соціального контролю, який виступає в якості складової частини заходів індивідуальної профілактики на стадії попередження злочинів»⁶.

У процесі проведеного нами дослідження було виявлено, що в постпенітенціарний період реабілітації звільненим з місць позбавлення волі доводиться вирішувати цілий ряд питань своєї соціальної та трудової реабілітації для виживання в умовах волі. Цей процес має такі етапи:

- працевлаштування;
- отримання паспортів;

- реєстрація (прописка) за колишнім або новим місцем проживання;
- встановлення і відновлення взаємовідносин з сім'єю та родичами, знайомими;
- забезпечення житлом;
- отримання медичної та психологічної допомоги;
- встановлення відносин з міліцією;
- створення репутації за місцем проживання, в трудовому колективі, у правоохоронних органах або в центрах реабілітації та адаптації.

За даними проведеного нами опитування звільнених осіб, основними проблемами соціальної та трудової реабілітації є:

- проблема працевлаштування (42,8 %);
- житлова проблема (19,6 %);
- проблема із здоров'ям (14,4 %);
- сімейні стосунки та взаємовідносини з близькими та родичами (9,7 %);
- проблеми соціальної адаптації в сучасних умовах життя (9,2 %);
- взаємовідносини в колективі та в суспільстві (4,5 %).

Відповідно до кримінально-виконавчого законодавства за 6 місяців до звільнення з УВП начальник загону, інспектор по трудовому й побутовому пристрою засудженої, психолог, інші представники адміністрації повинні займатися питаннями по відновленню втрачених сімейних, трудових та інших соціальних зв'язків жінки, що відбуває покарання, а також розглядати перспективи її нормальної життєдіяльності в суспільстві. Обстеження бесіди із засудженими жінками свідчить про те, що основними проблемами звільнення з УВП буде збереження відносин в сім'ї, забезпечення житлом, працевлаштування.

Відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу України, наказу МВС України, Державної пенітенціарної служби України, Міністерства праці і соціальної політики України при підготовці до звільнення необхідно кожному із звільнених пройти підготовчі курси і отримати пам'ятку по трудовій та соціальній реабілітації про правове регулювання питань працевлаштування, житлової забезпеченості, отримання соціальної та медичної допомоги.

У цій пам'ятці має бути сказано, що з питанням працевлаштування звільненому необхідно, в першу чергу, звернутися до центру зайнятості, заповнити документи і взяти кілька направлень на роботу. Якщо у працевлаштуванні буде три рази відмовлено, то центри зайнятості мають визнати звільненого безробітним, надати йому статус безробітного і у відповідності з Законом України «Про зайнятість населення» виплачувати допомогу по безробіттю. Крім цього, в пам'ятці повинно бути зазначено, що безробітний має право безкоштовно отримувати освіту в навчальних закладах або на курсах, тобто одержати спеціальність, а також те, що він має право на безкоштовний проїзд у міському транспорті.

Для цього перед звільненням необхідно більше дозволити побачення з рідними, сім'єю, родичами та близькими для вивчення питання про підготовку до звільнення. Відомо, що серед засуджених жінок за час перебування у в'язниці зберігалася сім'я лише у 25,5 % і тільки 1,6 % відбуваючих покарання знову створили сім'ю або вступили у шлюб. Зрозуміло, що втрачання сімейних цінностей впливає на жінку ганебно, оскільки виникають почуття невпевненості, розгубленості. У цих жінок спостерігається зниження здатності до виправлення та ресоціалізації, як правило, ці жінки характеризуються більшим ступенем деградації особистості.

За даними проведення соціальних досліджень 80 % жінок стурбовані збереженням сімейних, родинних зв'язків, кожна друга жінка упевнена, що відбування покарання спричинить негативні наслідки у взаємовідносинах із сім'єю, 20 % – відносини із чоловіком та родичами повністю зруйновані та відновити неможливо. Зрозуміло, що такі психічні хвилювання значно ускладнюють процес ресоціалізації жінок. У зв'язку із тим, необхідно Кримінально-виконавчий кодекс України доповнити статтями із подальшої гуманізації виконання покарання щодо жінок, для чого передбачити збільшення побачень із рідними, близькими, збільшити кількість розмов по телефону, оскільки всі ці заходи будуть сприяти виправленню та ресоціалізації жінок, та створять умови для збереження сім'ї. Як визначило опитування та бесіди із жінками, основною проблемою, поряд з розривом сімейних цінностей, є питання забезпечення їх житла та працевлаштування. Більшість жінок після звільнення (30,2 %) бояться труднощів із житлом. Зрозуміло, що в умовах сучасної бюрократії, більшість засуджених жінок не можуть приватизувати свою квартиру, далі не можуть оплачувати комунальні послуги. Однак, до тепер ще не вирішена проблема забезпечення житлом засуджених, а також збереження ними житла. Для цього необхідно в законодавстві передбачити правила збереження житла за особами, які відбувають покарання. Потребує вивчення також питання про забезпечення житлом, тих засуджених, які його не мали, жили в гуртожитках. Автором пропонується передбачити в законодавчому порядку, необхідність збереження житла за засудженим на весь період перебування покарання в УВП, і дозволити засудженим оплачувати платежі в житлово-комунальних господарствах, або надати їм можливість здавати житло в оренду.

За даними нашого дослідження, більшість звільнених до засудження жінок не мали власної житлової площі, а інші через різні причини не бажають повертатися на попереднє місце проживання. За даними анкетного опитування звільнених, 75,3 % з них не мали власного житла, 7,7 – мають; 17,0 опитаних власного житла не мають, але їм є де жити. Неодноразово засуджені, які відбувають покарання, хоч і мають житло, але не завжди можуть повернутися на колишнє місце проживання через погані обставини в сім'ї, конфлікти з

найближчим соціальним оточенням та неможливість працевлаштуватися тощо. У цих випадках вони змушені шукати собі житло за обраним місцем проживання, що часом дуже важко. У сучасних умовах державна система забезпечення не функціонує через недостатнє фінансування, і більшість громадян змушена вирішувати цю проблему, купуючи або будуючи власну квартиру. Звільнені з місць позбавлення волі розв'язати проблему житла у такий спосіб, зрозуміло, не можуть. Якщо у великому місті або районному центрі ще можна знайти яку-небудь роботу, то одержати законним шляхом житло (крім можливості купівлі), практично неможливо. У сільській місцевості ситуація навпаки: з житлом проблем набагато менше (його можна одержати або придбати за досить низькою ціною), але шанси знайти роботу невеликі.

Трудове та побутове влаштування осіб, які відбули покарання ускладнюється ще й тим, що багато з них страждають на алкоголізм, наркоманію, СНІД, туберкульоз, мають пенсійний вік або інвалідність. Цих людей необхідно направляти в спеціальні будинки-інтернати або лікувальні медичні установи. Однак через переважність будинків-інтернатів і безвідповідальне ставлення органів соціального захисту до розширення мережі цих установ, повсюдно виникають перешкоди з побутовим влаштуванням зазначеної категорії осіб. Із загальної їх кількості лише 20 % звільнених, можуть бути поселеними у будинках-інтернатах.

Важливою соціальною умовою для адаптації колишнього засудженого є сімейні стосунки, їх відновлення, а також взаємини з батьками та рідними, які, особливо у засуджених, ослаблені. Так, 59,3 % засуджених чоловіків і 38,7 % жінок жодного разу не створювали сім'ю. Багато сімей не витримують тривалої розлуки; у звільнених жінок сім'ї розпадаються частіше, ніж у чоловіків (16,4; 11,3 % відповідно). Як вважають О. М. Бандурка, В. М. Трубніков та А. О. Яровий, «сім'я для звільненого з місць відбування покарання виступає основним середовищем, від матеріального і морального становища якої, як правило, залежить успішне протікання його соціальної адаптації»⁷.

Поряд з сім'єю важливу роль у соціальній адаптації відіграє також родина – це батьки, брати, сестри, дідусі, бабусі та інші родичі. Від їхньої допомоги також залежить успішна реабілітація звільненого для життя в суспільстві. За даними опитування, на питання «До кого частіше звертаються засуджені після звільнення від відбування покарання?», на першому місці була родина (71,5 %), на другому друзі (12,3 %), на третьому – державні органи (8,5 %), на четвертому – громадські та релігійні організації (4,7 %); 4 % опитаних на це запитання не відповіли.

Як показало дослідження, у 25,5 % звільнених відносини з сім'єю були розірвані або зіпсовані, тому вони повертаються після відбування покарання до родичів, близьких, знайомих, з якими вони, знаходячись в УВП, підтримували зв'язки. У таких зв'язках зацікавлена й адміністрація установи, оскільки вони позитивно впливають на виправлення засуджених, сприяють їхньому трудовому та побутовому влаштуванню після звільнення.

Другою важливою проблемою після звільнення є працевлаштування жінок після звільнення. Відомо, що зниження рівня життя та безробіття, призвело до підвищення жіночої злочинності. За даними проведеного нами дослідження до відбування покарання 40,4 % жінок ніде не працювали, 60 % – не підтримували відносини з колективом, 20,8 % – не бажують повернутися на старе місце роботи. Оскільки забезпечення роботою є важливим фактором соціальної та трудової реабілітації жінок після звільнення з місць позбавлення волі, і це передбачено Законом України «Про зайнятість населення», проблему працевлаштування жінок можна полегшити, якщо створити при місцевих органах влади, Центри соціальної та трудової реабілітації при Державній пенітенціарній службі України.

При цих центрах доцільно створити спеціалізовані відділення, де засудженим жінкам надавалась би допомога у влаштуванні дітей у дитячі садки та оформлення опіки над дітьми.

На наш погляд, Центр соціальної та трудової реабілітації повинен бути органом державної влади та самоврядування і надавати звільненим з місць позбавлення волі жінкам допомогу по працевлаштуванню та наданню правової, медичної та психологічної допомоги звільненим жінкам та їх дітям. Доречно також створити Асоціацію колишніх засуджених жінок, яка повинна мати свій грошовий фонд, що створюється за рахунок внесків її членів.

Відповідно до ст. 152 Кримінально-виконавчого кодексу України підставами для звільнення від відбування покарання є відбуття строку, скасування вироку суду, закінчення строків вироку, умовно – дострокове звільнення, хвороба. При звільненні жінок адміністрація УВП повинна провести повний розрахунок, повернути особисті речі, надати відповідну довідку про звільнення.

До жінок може бути застосоване дострокове звільнення, яке передбачено п. 10 ст. 154 КВКУ, засуджені до позбавлення волі жінки, які стали вагітними або народили дітей під час знаходження в УВП, крім засуджених на строк більше 5 років, які мають можливість самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини, можуть бути звільнені судом від відбування покарання в межах строку, на який згідно із законом жінку можна буде звільнити від роботи у зв'язку із вагітністю, пологами і до досягнення дитиною 3-х літнього віку. Залежно від поведінки засудженої після досягнення дитиною трирічного віку або в разі смерті дитини кримінально-виконавча установа вносить до суду подання про звільнення її від покарання або заміну його більш м'яким покаранням чи направлення засудженої для відбування покарання, призначеного за вироком. Жінкам, які звільняються з місць позбавлення волі, повинна надаватися допомога у трудовому і побутовому працевлаштуванні⁸.

Виходячи з вищевикладеного необхідно дати пропозиції по удосконаленню соціальної та трудової реабілітації осіб звільнених з місць позбавлення волі:

– по-перше, державним органам влади та самоврядування здійснювати контроль за працевлаштуванням жінок, звільнених з місць позбавлення волі, а в необхідних випадках їх направляти для отримання спеціальності в системі професійно-технічного навчання та перепідготовки за новими спеціальностями, які б відповідали вимогам сучасного науково-технічного прогресу;

– по-друге, необхідно переглянути деякі положення Закону України «Про зайнятість населення» і передбачити конкретні заходи для першочергового працевлаштування осіб, які звільнюються, доповнити цей закон положенням про те, «що особи, звільнені від відбування покарання, повинні бути першочергово влаштовані на робочі місця за їхньою спеціальністю. Якщо особи, звільнені з місць позбавлення волі, не можуть бути працевлаштовані за направленням центрів зайнятості населення, то їх необхідно безкоштовно направити на навчання для здобуття нової професії»;

– по-третє, необхідно також удосконалити податкову систему, звільнити УВП від деяких податків, зменшити податки для осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі і бажають займатися підприємницькою діяльністю, ліквідувати бюрократичні перешкоди та зменшити грошові затрати відкриття, реєстрацію та здійснення підприємницької діяльності, а також передбачити затрати на соціальну та трудову реабілітацію осіб, звільнених з місць позбавлення волі в державному та місцевому бюджетах.

– по-четверте, одним із заходів з удосконалення нагляду та контролю за звільненими особами може бути тісна координація дій дільничних інспекторів міліції та оперуповноважених кримінально-виконавчої інспекції ДПтС. Після відокремлення ДПтС від Міністерства внутрішніх справ, введення системи альтернативних видів покарань наглядом, контролем та індивідуально-профілактичною роботою із звільненими особами займаються два органи, що не забезпечує необхідний рівень роботи з цією категорією осіб.

¹ Кримінально-виконавчий кодекс України. – К.: Атіка, 2003. – 96 с. – С. 74.

² Минимальные стандартные правила обращения с заключенными (1985) // Международное соглашение и рекомендации ООН в области защиты прав и борьбы с преступностью. – М., 1989. – С. 78.

³ Зубков А. И. Теоретические вопросы правового регулирования труда осужденных в ИТУ.– Томск, 1974.– 215 с. – С. 4.

⁴ Бандурка О. М., Трубніков В. М., Яровий А. О. Проблеми соціальної адаптації неповнолітніх. – Х.: ХНУВС, 2003. – С. 93.

⁵ Трубніков В. М. Социальная адаптация освобожденных от отбывания наказания. – Х.: Основа, 1990. – С. 11.

⁶ Филимонов О. В. Посткриминальный контроль. – Томск: ТГУ, 1991. – С. 32.

⁷ Бандурка О. М., Трубніков В. М., Яровий А. О. Вказана праця. – С. 96.

⁸ Кримінально-виконавчий кодекс України. – К.: Атіка, 2003. – 96 с.

Резюме

Жук О. М. Особливості підготовки та порядок звільнення жінок з установ виконання покарань.

У статті розглянуто підготовку жінок до звільнення з пенітенціарних установ України та надання їм соціальної, психологічної, медичної допомоги та працевлаштування.

Визначені особливості класифікації жінок, засуджених до позбавлення волі, а також процес їх виправлення та ресоціалізації в установах виконання покарань. У процесі організації виховної роботи із засудженими жінками важливо домогтися усунення обставин, що призводять до здійснення ними злочину.

Ключові слова: соціальна адаптація, підготовка до звільнення, установа виконання покарань, надання соціальної допомоги, працевлаштування.

Резюме

Жук Е. Н. Особенности подготовки и порядок освобождения женщин из учреждений по исполнению наказания.

В статье рассмотрена подготовка женщин к освобождению из пенитенциарных учреждений Украины, и предоставление им социальной, психологической, медицинской помощи и трудоустройство.

Определены особенности классификации женщин, осужденных к лишению свободы, а также процесс их исправления и ресоциализации в учреждениях исполнения наказаний.

Ключевые слова: социальная адаптация, подготовка к освобождению, учреждение по исполнению наказаний, предоставление социальной помощи, трудоустройство.

Summary

Zhuk O. Features of preparation and order of liberation of women are from establishments of implementation of punishments.

In the article preparation is examined to liberation from prison establishments of Ukraine, and grant, social them, psychological, medical and employment.

In the article the features of classification of women, convicted, are examined to imprisonment, and also process of their correction and reeducation in establishments of implementation of punishments.

Key words: social adaptation, preparation, to liberation, establishment of implementation of punishments, grant of social help of employments.

Отримано 14.11.2013